

УДК 347.9

DOI 10.33244/2617-4154.4(17).2024.155-162

І. О. Котович,

канд. юрид. наук,

Державний податковий університет

e-mail: i.o.kotovich@dpu.edu.ua

ORCID ID 0000-0003-0325-7218

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДОДАТКОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджується сучасний стан законодавства та судової практики застосування інституту додаткового рішення.

Автор зосереджує увагу на проблемах застосування такого інституту, які виникають у суду та сторін цивільного процесу.

Інститут додаткового рішення в цивільному процесі є важливим елементом правової системи, що забезпечує можливість доповнення судових рішень у випадках, коли певні аспекти справи залишаються невирішеними або потребують додаткового розгляду. Цей інститут відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та правової визначеності, даючи можливість сторонам отримати повне та всебічне судове рішення.

Застосування інституту додаткового рішення регулюється статтею 270 Цивільного процесуального кодексу України, яка передбачає можливість ухвалення додаткового рішення судом за заявою учасників справи або з власної ініціативи суду. Це може відбуватися у випадках, коли стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення, або коли суд не вирішив питання про судові витрати чи інші аспекти справи.

Незважаючи на важливість цього інституту, його застосування супроводжується рядом проблем та викликів. Однією з основних проблем є недостатня визначеність правових норм, що регулюють порядок ухвалення додаткових рішень. Це призводить до неоднозначного тлумачення та застосування норм на практиці, що може спричинити правову невизначеність і порушення прав учасників процесу.

Крім того, існують проблеми, пов'язані з процесуальними аспектами ухвалення додаткових рішень. Наприклад, питання строків подання заяви про ухвалення додаткового рішення, порядку подання доказів для стягнення судових витрат. Відсутність чітких процедурних норм може призводити до затягування процесу та збільшення навантаження на суди.

Важливим аспектом також є питання про ефективність додаткових рішень у контексті забезпечення прав та інтересів учасників процесу. Додаткові рішення повинні сприяти досягненню справедливості й правової визначеності, однак на практиці їх застосування може бути ускладнене через різні чинники, такі як недостатня підготовка суддів, відсутність належного правового регулювання та інші.

Так, дослідження проблем застосування інституту додаткового рішення в цивільному процесі є актуальним і важливим завданням, що потребує комплексного аналізу й розробки рекомендацій для вдосконалення правового регулювання та практики його застосування. Це дасть змогу забезпечити ефективний захист прав та інтересів учасників процесу, сприяти підвищенню якості судочинства й зміцненню правової системи загалом.

Результати дослідження можуть бути корисними для практичної роботи судів та інших учасників судового процесу, у яких виникла необхідність ухвалення додаткового рішення.

Ключові слова: *цивільний процес, додаткове рішення, строки, Верховний Суд.*

Мета статті полягає в дослідженні проблем, які виникають під час розгляду заяв про ухвалення додаткових рішень у цивільних справах, а також у розробленні пропозицій щодо такого інституту. Для досягнення цієї мети будуть вирішені такі завдання: аналізування законодавчої бази, що регулює інститут додаткового рішення, виявлення основних проблеми, які виникають під час його застосування на практиці, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених проблем та вдосконалення законодавства.

Постановка проблеми. Ухвалення додаткового рішення є важливим процесуальним інститутом, який дає змогу забезпечити повноту й точність судових рішень. Проте недосконалість законодавства, зловживання правом на додаткове рішення та складнощі з виконанням таких рішень створюють проблеми для судової практики. Для їх вирішення необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу та підвищувати професійну кваліфікацію суддів у питаннях ухвалення додаткових рішень.

Додаткове рішення – це процесуальний документ, який суд ухвалює після основного рішення для вирішення питань, що були не охоплені основним рішенням, або для уточнення його змісту. Проблеми, що виникають у цьому контексті, можна умовно розділити на кілька основних аспектів: недосконалість законодавчого регулювання, строки для подання заяви про ухвалення додаткового рішення, необхідність стягнення судових витрат через додаткове рішення, проблеми з доказовою базою для додаткового рішення.

Виклад основного матеріалу. Інститут додаткового рішення існує ще з часів Цивільного процесуального кодексу України 1963 року. За 60 років підстави та процедура ухвалення додаткового рішення не змінилися. Згідно з ч. 1 ст. 270 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо: 1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення; 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати; 3) судом не вирішено питання про судові витрати; 4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 цього Кодексу [1].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що додаткове рішення необхідне для усунення неточностей, прогалин або суперечностей у раніше ухваленому рішенні.

Встановити точну кількість ухвалених судами України додаткових рішень у цивільних справах достеменно неможливо, оскільки дані судової статистики не виділяють цю категорію рішень окремо, а наводять загальну кількість судових рішень щодо розгляду питань про виправлення описок та очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні; роз'яснення судового рішення; ухвалення додаткового судового рішення – 29 191 (за 2023 рік) [9].

Під час ухвалення додаткового рішення суди та сторони процесу стикаються з рядом проблем правозастосування цього інституту.

По-перше, це потреба в ухваленні додаткового судового рішення в тому самому складі суду.

Ця вимога передбачена ч. 3 ст. 270 ЦПК України. Однак іноді виникають ситуації, коли сформувавши той самий склад суду неможливо через різні причини: хвороба судді, перебування судді у відпустці, відставка судді, переведення або відрядження судді до іншого суду тощо.

Така ситуація, наприклад, склалася в цивільній справі № 759/9300/13, де в задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення було відмовлено через неможливість утворити той самий склад суду, який ухвалював рішення в цій справі з підстав відсутності судді (яка була головуючим суддею під час розгляду цієї справи) у штаті суду на час надходження до суду заяви про ухвалення додаткового рішення. Водночас колегія суддів зазначила, що в разі необхідності заявник має право звернутися до суду з тими самими вимогами на загальних підставах.

З такими висновками суду апеляційної інстанції не погодився Верховний Суд, який вказав, що *«процесуальна норма не встановлює беззаперечний обов'язок ухвалення додаткового рішення виключно в такому самому складі суду (суддів), що ухвалив рішення, оскільки в цьому разі законодавець використовує формулу «суд, що ухвалив рішення» як суддівська інституція, а не конкретних суддів суду»* [5].

Крім того, треба звернути увагу на п. 2.3.47 Положення про автоматизовану систему документообігу суду в редакції, затвердженого рішенням Ради суддів України від 02.04.2015 № 25, що дозволяє автоматизований розподіл заяви про ухвалення додаткового рішення в разі відсутності раніше визначеного в судовій справі головуючого судді (судді-доповідача) [4].

Також потрібно зважати на практику Європейського суду з прав людини, згідно з якою реалізуючи положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, уникати занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним. Надмірний формалізм під час вирішення питання щодо прийняття позовної заяви або скарги є порушенням права на справедливий судовий захист (рішення ЄСПЛ від 04.12.1995 у справі «Bellet v. France», рішення від 25.01.2000 у справі «Miragall Escolano and Others v. Spain»).

По-друге, це проблематика потреби в ухваленні додаткового рішення для стягнення судових витрат. Статистика Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що абсолютна більшість додаткових рішень з цивільних справ ухвалювалися з метою стягнення судових витрат на професійну правничу допомогу. Непоодинокими є випадки, коли за наявності всіх документів, що підтверджують оплату витрат на професійну правничу допомогу, суди забувають стягнути такі судові витрати на користь сторони, щодо якої було вирішено спір. У такому разі сторона вимушена звертатися до суду із заявою про ухвалення додаткового рішення для стягнення таких витрат, що призводить до додаткових витрат часу, ресурсів та може призвести до не менш запеклої боротьби в судовому засіданні, ніж під час розгляду справи за сутністю.

Для початку сторона, яка бажає стягнути судові витрати на правову допомогу, повинна з першої заяві за сутністю спору подати до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести у зв'язку з розглядом справи. Якщо цього не зробити або зробити на пізніших стадіях, суд може відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат.

Верховний Суд у своїх постановках вказує, що *«у разі неподання учасником справи попереднього розрахунку в суду є право, а не обов'язок відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат»* (постанова Верховного Суду у справі від 24.05.2024 № 757/52722/21) [6].

Отже, Верховний Суд вважає, що неподання стороною попереднього розрахунку судових витрат разом з першою заявою по суті спору не є безумовною та абсолютною підставою для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат і покладає вирішення такого питання на розсуд суду, який приймає рішення.

Також сторона має подати докази на підтвердження розміру витрат, які вже сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи (ч. 8 ст. 141 ЦПК України).

Тільки на підставі поданих доказів суд може встановити дійсний розмір сплаченої правової допомоги і, відповідно, ухвалити рішення про його стягнення.

Судова практика сформувала великий перелік таких доказів, якими є: договір про надання правничої допомоги, квитанції, протокол наданих послуг, детальний опис виконаних робіт, акти надання послуг, рахунок на оплату, копія платіжного доручення тощо.

І, що важливо, такі докази мають бути подані до закінчення судових дебатів у справі або впродовж п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву (ч. 8 ст. 141 ЦПК України) [1].

Враховуючи підвищені вимоги в процедурі доведення понесених витрат на професійну правничу допомогу, сторони та їх представники не завжди їх дотримуються, що надає суду право відмовити в задоволенні додаткового рішення зі стягнення таких витрат.

Суди також можуть ухвалювати додаткові рішення про стягнення витрат на професійну правничу допомогу при тому, що сторони не дотримались усіх вимог, у результаті чого відбувається безпідставне стягнення судових витрат.

Третє, на що хотілось звернути увагу, це строки для звернення до суду із заявою про ухвалення додаткового рішення. ЦПК України 1963 року встановлював чіткі строки для звернення до суду з відповідною заявою – 10 днів з дня постановлення рішення [2].

Починаючи з 2004 року, підхід щодо строків змінився. Законодавець установив, що заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення (ч. 2 ст. 270 ЦПК України) [1]. Проблема полягає в тому, що жодним актом законодавства не встановлено строку на виконання рішення та не дається визначення такому поняттю.

Деякі автори та практики, намагаючись розв'язати цю проблему, з посиланням на ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження», прирівнюють «строк на виконання рішення» до «строку пред'явлення виконавчих документів до виконання», тобто це три роки [3].

Однак зі змісту ч. 3 ст. 270 ЦПК України та ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» вбачається, що строк пред'явлення виконавчого документа до виконання та строк на виконання рішення є різними видами строків і не є тотожними (постанова Верховного Суду у справі від 21.06.2022 № 761/21898/16) [8].

Правильною вважаю позицію, що закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання не свідчить про закінчення строку на виконання рішення, якщо останнє залишається невиконаним.

Враховуючи ч. 5 ст. 435 ЦПК України, де вказано, що розстрочка та відстрочення виконання судового рішення не може перевищувати одного року з дня ухвалення такого рішення, ухвали, постанови, існує думка, що і строк на виконання рішення становить один рік.

Проте з такою позицією також погодитися не можна, оскільки вказана норма встановлює максимальний строк, на який може надаватися розстрочка чи відстрочка виконання судового рішення, не регулюючи строків виконання рішень суду (постанова Верховного Суду у справі від 10.11.2021 № 635/1929/15) [7].

Отже, цілком реальною є ситуація, коли після проголошення рішення відповідач, з якого було стягнуто суму грошових коштів, в той самий день виконує рішення суду, у такий спосіб позбавляючи позивача можливості отримати позитивне додаткове рішення, у випадку, коли не було стягнуто судових витрат чи вирішити інше питання, передбачене ч. 1 ст. 270 ЦПК України. Аналогічна ситуація складається, коли рішення суду було виконане у примусовому порядку державною виконавчою службою або приватним виконавцем із закриттям виконавчого провадження.

Ще одна проблема виникає у разі, коли суд із власної ініціативи хоче ухвалити додаткове рішення, що передбачено ч. 1 ст. 270 ЦПК України. У такому разі суду варто з'ясувати, чи було виконано судові рішення та чи має суд право ухвалювати додаткове рішення. Яким чином суд має встановлювати таку обставину, закон не зазначає.

Висновки. Інститут додаткового рішення в цивільному процесі України є важливим механізмом для виправлення судових помилок та забезпечення повного розгляду справ, але виключно з питань, передбачених законом.

Додаткове рішення не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені в судовому засіданні.

Незважаючи на існування такого інституту в цивільному процесі ще з 1963 року, досі у правозастосовній діяльності виникають проблеми щодо тлумачення або розуміння окремих його норм.

Більшість із них уже вирішена судовою практикою, а деякі потребують внесення змін до закону.

Так, для усунення проблем, які виникають стосовно строків на подання заяви про ухвалення додаткового рішення, пропонується повернутися до концепції ЦПК України 1963 року із визначенням чітких строків, а не обмежуватись поняттям «строк на виконання рішення».

Також до ст. 270 ЦПК України було б доречно внести доповнення щодо алгоритму дій суду у разі необхідності ухвалення додаткового рішення за ініціативою суду. Наприклад, направлення запитів до заінтересованої сторони та/або виконавчої служби щодо стадії виконання рішення суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.07.1963. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-06/ed20040101#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
4. Про судові рішення у цивільній справі : постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
5. Постанова Верховного Суду у справі від 24.06.2020 № 759/9300/13. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90111500>
6. Постанова Верховного Суду у справі від 21.06.2022 № 761/21898/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957190>
7. Постанова Верховного Суду у справі від 10.11.2021 № 635/1929/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101360854>
8. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka

REFERENCES

1. Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (date of application: 04/10/2024).
2. Civil Procedure Code of Ukraine dated July 18, 1963. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-06/ed20040101#Text> (date of application: 04/10/2024).

Котович І. О. Проблеми застосування інституту додаткового рішення в цивільному процесі

3. On executive proceedings: Law of Ukraine dated June 2, 2016 No. 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (date of application: 04/10/2024).

4. On a court decision in a civil case: resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated 18.12.2009 No. 14. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (date of application: 04/10/2024).

5. Resolution of the Supreme Court in case dated 06/24/2020 No. 759/9300/13. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90111500>

6. Resolution of the Supreme Court in case dated 06/21/2022 No. 761/21898/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957190>

7. Resolution of the Supreme Court in case dated November 10, 2021 No. 635/1929/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101360854>

8. Reporting on the state of administration of justice by local and appellate courts. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka

I. O. KOTOVYCH. PROBLEMS OF APPLICATION OF THE ADDITIONAL DECISION INSTITUTE IN A CIVIL PROCESS

The article examines the current state of legislation and judicial practice of applying the institution of additional judgment.

The author focuses attention on the problems of application of this institution, which arise in the court and the parties to the civil process.

The institution of an additional decision in a civil process is an important element of the legal system, which provides the possibility of supplementing court decisions in cases where certain aspects of the case remain unresolved or require additional consideration. This institution plays a key role in ensuring fairness and legal certainty, allowing parties to obtain a full and comprehensive judicial decision.

The application of the institution of an additional decision is regulated by Article 270 of the Civil Procedure Code of Ukraine, which provides for the possibility of adopting an additional decision by the court at the request of the parties to the case or on the court's own initiative. This can happen in cases where a decision has not been made on a certain claim, on which the parties have submitted evidence and given explanations, or when the court has not decided on the issue of court costs or other aspects of the case.

Despite the importance of this institute, its application is accompanied by a number of problems and challenges. One of the main problems is insufficient determination of legal norms regulating the procedure for passing additional decisions. This leads to ambiguous interpretation and application of norms in practice, which can cause legal uncertainty and violation of rights of process participants.

In addition, there are problems related to the procedural aspects of making additional decisions. For example, the issue of deadlines for submitting an application for the adoption of an additional decision, the procedure for submitting evidence for the recovery of court costs. The lack of clear procedural norms can lead to a delay in the process and an increase in the burden on the courts.

An important aspect is also the issue of the effectiveness of additional decisions in the context of ensuring the rights and interests of the participants in the process. Additional decisions should contribute to the achievement of justice and legal certainty, however, in practice, their application may be complicated due to various factors, such as insufficient training of judges, lack of proper legal regulation, and others.

Thus, the study of the problems of the application of the institution of an additional decision in the civil process is an urgent and important task that requires a comprehensive analysis and development of recommendations for the improvement of legal regulation and the practice of its application. This will allow to ensure effective protection of the rights and interests of the participants in the process, contribute to the improvement of the quality of judicial proceedings and strengthening of the legal system as a whole.

The results of the research can be useful for the practical work of courts and other participants in the legal process, who have to make an additional decision.

Key words: *civil process, additional decision, terms, Supreme Court.*

Стаття надійшла до редколегії 9 жовтня 2024 року